

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITE 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

EXEMPLAR 2008

MADUO: 70

NAKO: 2 DIURA

PAMPIRI E E NA LE DITSEBE DI LE 8.

DITAELO

1. Araba dipotso TSOTLHE.
2. Karolo nngwe le nngwe e simololwe mo tsebeng e ntšhwa.
3. Tlogela mola mo magareng a dikarabo tsa gago.
4. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
5. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

KAROLO YA A

TEKATLHALOGANYO

POTSO 1

1.1 Buisa temana ka ga diritibatsi, mme morago o arabe dipotso.

Monna mongwe o ne a tshwarwa ka khokheini ya bokete jwa digerama di le 35 ya tlhwatlhwa ya R14 000,00. O ne a tlhagelela kwa kgotlatshekelo, mme a ntshiwa ka beile ya R10 000,00; morago ga malatsi a le mararo a tshwarwa gape ka khokheini ya theko e e kana ka R70 000,00. Seo se raya gore badirisi ba diritibatsi ba dirisa madi a le mantsi ka letsatsi.

Batsadi bangwe ba naya bana ba bona madi a mantsi, mme bana ba, ba rulaganye meletlonyana e go nowang bojalwa le go goga sekerete mo go yona. Fa go ntse go ile, go na le ba ba ba tshelelang diritibatsi mo dinong tsa bona e bo e le fa ba wetse mo seraing sa diritibatsi. Bana ba ka ba na le madi, ba kgona go reka diritibatsi tse bonolo. Fa batsadi ba simolola go lemoga bothata jo bana ba bona ba leng mo go jona ba simolole go ba tima madi. Ka nako eo go a bo go setse go le thari. Matsapa ke gore go thata gore motho yo o di dirisang a kgone go di tlogela bonolo.

Bothata ke gore kwa tshimologong le fa motsadi a bona metsamao ya ngwana wa gagwe e sa kgathise le go utlwela ka yona, a ka se kgone go bua le go mo kgalemela. Kwa sekolong, barutabana ba itemogela go sa tseneng sekolo sentle, mme motsadi o ithiba ditsebe ka a tshaba ngwana wa gagwe.

Gompieno go rekisiwa motekwane, khokheine, *heroine*, *crack LSD* le tse dingwe tse theko ya tsona e leng kwa godimo. Go setse go na le dikgetse tse dintsi tsa bana ba ba dirisang lomao go itlhaba, ba se na kitso ya *heroine*, mme e bolaile bontsi. Bagwebi ba setse ba anametse kwa dikolopotlaneng naga ka bophara. Bagwebi ba diritibatsi ba fitlhelwa kwa metsesetoropong le kwa magaeng. Gajaana, bana go tloga ka dingwaga tse robedi, ba setse ba dirisa diritibatsi. Bana ba, fa ba sa tlhole ba fiwa madi ke batsadi ba bona, ba simolola go utswa dilo tsa batsadi le tsa bomogoloabona, mme ba di rekise gore ba bone madi. Fa ba tswa koo ba bogisa bana ba bangwe kwa sekolong le mo tikologong e ba nnang mo go yona. Fa ba feletswe, jaanong ba fetoga bana ba mebila, basimanyana le basetsanyana ba simolola go gweba ka mebele. Bana ba kopanela mapai le borraabona. Tlhwatlhwa ga se sepe se sekalo, ke R50,00 fela, gone bona ke bana, fa fela ba ka kgona go reka diritibatsi. Bangwe ba fetolwa makgoba a thobalano.

Botlhoko ke gore bana ba ba dirwang jaana ke ba mmala wa sebilo, bana ba Ma-Aforikaborwa. Ba dirwa jaana ke banna ba merafe e mengwe e e seng ya Aforika Borwa. Batho ba, ba sule matswalo e bile ba file ntšwa tlhlong gone ga se bokgatsiadiabona ba ba dirwang jalo. Tse di diragalang ke setlhogo sa matlhabisaditlhong gone bana ba mmala wa sebilo e nna bona batswasetlhabelo. Bontsi jwa bana ba ba dirisang diritibatsi ba boletse fa bogolo ba ka bolaya motho gore ba tle ba kgone go nna le madi a go di reka.

Bonnaka itharabologelweng, setšhaba se ise se ye moribe gone le tla thanya lomapo lo le tsebeng!

[Segarona, E Poee le ba bangwe]

DIPOTSO:

- 1.1.1 Fa dintlha di le pedi tse di supang gore bana ba dirisa madi a batsadi botlhaswa. (2)
- 1.1.2 A o dumelana le mokwadi fa a re: 'Botlhoko ke gore bana ba ba dirwang jaana ke ba mmala wa sebilo wa MaAforikaborwa'. Tlhalosa. (2)
- 1.1.3 Go ya ka wena ke goreng go twe barekisi ba dritibatsi ba sule matswalo e bile ba file ntšwa tlhong? (2)
- 1.1.4 Fa o le mongwe wa bana ba ba sotliwang ba, o ne o ka dira eng? (2)
- 1.1.5 Nopola mola o o supang gore mokwadi o utlwela batswasetlhabelo botlhoko. (2)
- 1.1.6 A polelo e, "Monna mongwe o ne a tshwarwa ka khokheini ya bokete jwa digerama di le 35, ya tlhwatlhwa ya R14 000,00," ke ntlha kgotsa kakanyo? Tshegetska ka lebaka. (3)
- 1.1.7 Tlhalosa maele a a latelang:
- (a) Go ya moribe. (1)
 - (b) Go thanya lomapo lo le tsebeng. (1)

1.2 Leba setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Setswana Tota, ME Serobatse le ba bangwe]

DIPOTSO:

- 1.2.1 Naya setshwantsho se setlhogo. (1)
- 1.2.2 Tshegetsa karabo ya gago e e mo go 1.2.1 ka lebaka. (2)
- 1.2.3 A o dumelana le ntlha ya gore setshwantsho se, se sekametse mo letlhakoreng le le lengwe? Tshegetsa ka lebaka. (3)
- 1.2.4 Go tswa mo temaneng e e bapileng le setshwantsho se, o tlhaloganyang fa go twe, 'maoto a'gwe a tlhela lefatshe'? (3)
- 1.2.5 Fa o bona, mme yo a ka thusiwa jang? (2)
- 1.2.6 Go ya ka wena, ke eng se se ka neng se susumeditse mme yo go nwa bojalwa? (2)
- 1.2.7 A go nwa bojalwa ke tharabololo ya mathata? Tlhalosa. (2)

PALOGOTHLE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B**TSHOSOBANYO****POTSO 2**

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, mme morago o e sosobanye ka temana e e ka nnang le dintlha di le supa ka mafoko a gago, bokao bo sa fetoge. Netefatsa gore o akareditse dintlhakgolo le molaetsa wa yona. Boleele e nne mafoko a ka nnang 80 – 90.

PHITLHO YA SETSWANA

Fela jaaka dilo di le dintsi tsa Setswana di fetogile, phitlho ya Setswana le yona e fetogile thata mo malatsing a gompieno. Phitlho ya bogologolo le yona e ne e dirwa ka go sala dikgato tse di rileng morago. Phitlho e ne e simologa ka go bega loso mo baagisaneng le ditokololo tsa lelapa la moswi. Ka Batswana e ne e le batho ba ba tshwaraganeng thata, go ne go phuthegwa go tla go thusa baswelwa.

Letsatsi pele ga phitlho go nna le banna ba ba yang go epa lebitla. Banna ba, ba bidiwa diphiri ka gonne tiro ya go epa, e ne e dirwa bosigo. Ka nako ya phitlho go apewa dijo le bojalwa. Nama e e jewang mo losong e ne e bidiwa mogoga, mme bojalwa bona ke maswe. Diyo tsa phitlho di ne di sa lokwe, mme di dirwa bosula ka bomo. Se e ne e le ka ntlha ya gore go ne go twe ga go a apeelwa moletlo.

Diyo tsa phitlho di ne di jelwa gona koo, mme di sa tsewe mofago. Kwa mabitleng, setopo sa monna se ne se phuthelwa ka letlalo la kgomo e e tshabetsweng loso, mme a tshwarisiwe molamu. Fa moswi e le mosadi, o ne a rwe siwa nkgo. Batswana ba ne ba dira se ka ntlha ya fa ba ne ba dumela gore fa motho a swa, o ya go nna le badimo, mme a tsewelele ka tiro e a ntseng a e dira mo lefatsheng.

Fa batho ba tswa mabitleng, go ne go twe ba se tseye tsela e ba tsamaileng ka yona go ya mabitleng. Ba ne ba tshwanetse go tsaya tsela esele go boela gae – go twe ba timetsa motlhala, loso lo se ba sale morago, mongwe a tloga a swa gape mo lelapeng leo. Pele ga go jewa kwa gae, go ne go tlhapiwa mabogo.

Le fa se tota se sa tlhole se salwa morago thata go ne go na le se se bidiwang tatolo. Yona e ne e tshwarwa pele ga go jewa. Tatolo e, e ne e le kitsiso ya botshelo ba moswi le ditiro tsa gagwe fa a ne a tshela. Gantsi tatolo e, e ne e dirwa ke mogolwane wa mo lelapeng.

[Re a *Ipela*, K Gill le T Rekgabile]

PALOGOTLE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO C**TIRISO YA PUO****POTSO 3**

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

A utlwa sengwe se re, goso! Mo legetleng la gagwe, sa re, leleleleee ...! Noga! A palelwa ke go dira sengwe, le go goa tota. Mmele wa repa. Metsi a fologa ka go ithebola. Mofufutso wa tswenatswena. Selalome sa fologa ka iketlo, sa bo sa ya go tshetha fa dinaong. A kgaoga gape. Fa a phafoga, a utlwa mekitiselo le lentswe la mongwe a goa. 'Mosadi! A golo fa go ne go le motse fa? Banna bale bona ba kae? A ba tiile go tshaba fa ba letse ba mpogisa bosigo botlhe, e bile ke setse ke itlwaeditse loso lo ba lo ntshepisiseng? Ke tiile fa ke tla go gopelwa, jaanong ke tla bo ke swa loso lwa noga e yona e se nang le borapediso?' A leka go ntsha modumo fa a utlwa selo se o ka reng ke noga se tla se raletse ditlhare. Ga pala. Fa dilo di nna jaana, kgopolo ya gore gongwe o kwa diheleng ya fekeetsa botlhoko jwa nama.

[O foo ke fano, JSS Shole]

- 3.1 Tlhalosa gore maina a a thaletsweng a dirisitswe jang mo dipolelong tse di latelang:
- 3.1.1 A utlwa sengwe se re goso! mo legetleng la gagwe. (1)
- 3.1.2 Fa a phafoga a utlwa mekitiselo le lentswe la mongwe a goa (1)
- 3.2 Nopola leina le le dirisitsweng jaaka lelatlhelwa mo temaneng o bo o le dirise mo polelong e o e itlhametseng. (2)
- 3.3 Dirisa maemedi a a latelang mo dipolelong tse o di itlhametseng:
- 3.3.1 Yona (1)
- 3.3.2 Bona (1)
- 3.4 Nopola leetsi mo temaneng o bo o le dirise mo polelong ya gago. (2)
- 3.5 Dirisa mafoko a a latelang mo dipolelong go supa gore a ka nna le bokao jo bo farologaneng le jwa temana.
- 3.5.1 Lentswe (1)
- 3.5.2 Nama (1)
- 3.6 Dirisa mafoko letse le setse jaaka dikarolo tse di latelang tsa puo.
- 3.6.1 Madiritota (2)
- 3.6.2 Madirimatlhaedi (2)
- 3.7 Tlhalosa lefoko le le latelang jaaka le dirisitswe mo temaneng.
- 3.7.1 Phafoga (1)

- 3.8 Nopola lebotsi mo temaneng, mme o le dirise mo polelong e o e itlhametseng. (2)
- 3.9 Dirisa letlhophi 'botlhe' mo polelong e o e itlhametseng. (2)
- 3.10 Kwala leina la modiriso o o latelang:
Mofufutso wa tswenatswena. (1)
[20]

POTSO 4

Leba setshwantsho se se fa tlase, mme morago o arabe dipotso.

BEGA BOTLHOKATSEBE. GA BO DUELE! Nomoro ya mogala:
0860 777724

[Setswana Tota, JS Diutlwileng le ba bangwe]

- 4.1 Ke goreng mafoko a a kwa godimo ga setshwantsho a kwadilwe ka ditlhaka tse dikgolo tse di ntshofaditsweng. (2)
- 4.2 Go thalelwa ga nomoro ya mogala go kaya eng? (2)
- 4.3 A tiragalo e e mo setshwantshong e tsamaelana le motsi wa gompiono kgotsa nnyaya? Tihalosa karabo ya gago. (2)
- 4.4 Letshwao le le dirisitsweng mo go, '**GA BO DUELE!**' le kaya eng? (2)
- 4.5 Ke sediriswa sefe mo setshwantshong se se bontshang botlhokatsebe jo bo tseeneletseng? (2)
[10]

PALOGOTLE A KAROLO YA C: 30

PALOGOTLHE: 100

